

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М. І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ
У ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

друкарня-видавництво
ТВОРИ
творюємо разом

ISBN 978-617-552-740-5

9 786175 527405
www.tvoru.com.ua

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М.І. ПИРОГОВА
Кафедра філософії та суспільних наук

ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

21-22 листопада 2024 року

Вінниця
ТВОРИ
2024

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 4 від 27.12. 2024).

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, за грамотність, літературний стиль та інші відомості. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Ф 56 **Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах.** Матеріали доповідей та виступів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 21-22 листопада 2024 року. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 204 с.

ISBN 978-617-552-740-5

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю **«Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах»**, яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 21-22 листопада 2024 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, працівникам закладів вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, студентам та всім, хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

УДК: 1(091):004.83

© ВНМУ ім. М.І. Пирогова, 2024

© Кафедра філософії та суспільних наук, 2024

© Колектив авторів, 2024

© ТОВ «ТВОРИ», 2024

ISBN 978-617-552-740-5

Література:

1. Абу Аля Ал – Мауді. Спосіб життя в ісламі. Львів, 2005. 46 с.
2. Жінка в ісламі. Керівник-упорядник Г. Нурулліна. Київ: Світ Знань, 2013. 35 с.
3. Коран (пер. і коментарі І. Крачковського). Баку, 1990. 248 с.

Бобело В. С.,

викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ТЯГЛІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: СПРОБА РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОШУКІВ УЦР

Сучасна українська реальність розділена датою 24 лютого 2022 року на до і після. Цей факт є характерним для будь-якого сегменту нашого суспільного чи приватного життя. Стосується він і основ нашого існування в парадигмі українського суспільного договору – конституційних прав, свобод і обов'язків громадянина України.

Вже о 5:30 ранку 24 лютого 2022 року указом Президента України в державі було введено воєнний стан. Цей указ негайно був затверджений Верховною Радою України відповідно до пункту 31 частин першої статті 85 Конституції України та статті 5 закону України «Про правовий режим воєнного часу» [1]. Україна офіційно увійшла в нову еру своєї історії. Відповідно до означеного указу Президента (конкретно третього його пункту) в Україні тимчасово, на період дії правового режиму воєнного часу, допускається обмеження цілого ряду конституційних прав і свобод людини і громадянина [2].

Факт встановлення подібних обмежень, а також звернення з заявою до Ради Європи щодо часткового відступу Україною від Конвенції з прав людини [3] актуалізувало для українського суспільства питання пов'язані з Конституцією та конституційними правами та свободами, а також запустило процес їх активного обговорення.

Завдяки цьому актуалізуються також дослідження ретроспективи конституційного процесу української нації, який безпосередньо формував як передумови створення і утвердження сучасної Конституції України, так і уявлення українського громадянського суспільства про обов'язки, права та свободи громадян нашої держави.

28 червня 1996 року, день коли Україна о 9:18 отримала Конституцію – одне з державних та національних свят українського народу, оскільки саме цей документ фактично прописує код суспільного договору між політичною нацією і державою, закріплюючи правові основи буття, суверенітет над територією, територіальну цілісність, основні права, свободи і обов'язки громадян та визначаючи основні суспільні цінності в Україні. Зазначимо однак, що наш шлях до цієї епохальної і визначної події не був простим: конституційний процес був тривалим і складним, з перервами і нищенням попередніх його здобутків нашим споконвічним ворогом – Росією.

На початку дослідження визначимось з термінологією та його хронологічними межами.

Відзначимо, що основна категорія, яка досліджується – «конституційний процес» насправді не має загальновизнаного, чіткого й обґрунтованого, трактування у вітчизняній конституційно-правовій науці [4, С.14]. Однак, якщо проаналізувати напрацювання українських науковців в цій сфері, його можна спробувати визначити, узагальнивши. В такому разі, під українським конституційним процесом будемо розуміти вітчизняні суспільно-політичні, культурно-правові та юридичні процеси, що визначають та які складаються у послідовний, культурно та історично обумовлений, процес формування українського конституціоналізму, направлений на становлення, оформлення і впровадження у життя Основного Закону української держави.

Саме дослідження обернене в історичну ретроспективу і охоплює собою період формування української конституційно-правової думки новітнього часу, а саме 1917-1918 років й акцентує увагу на одному з періодів Української національно-демократичної революції – добі Української Центральної Ради.

Грунтовна спроба українців встановити власний суверенітет над землями, на яких вони проживали, відновити на них державність і конституційний процес, відбулася на початку XX століття і була обумовлена геополітичною турбулентністю, пов'язаною з Першою світовою війною.

Конституційний процес періоду української національно-демократичної визвольної революції можна поділити на 3 самодостатніх частини: періоду УНР, періоду ЗУНР та періоду Української Держави. В свою чергу, добу УНР можна розділити на два підперіоди: період Української Центральної Ради та період Директорії.

До першого періоду конституційного процесу доби УНР відносимо чотири Універсали УЦР, проект Конституції та власне саму Конституцію. В світлі довершеності конституційного поступу в Українській Народній Республіці, універсали УЦР та проект Конституції варто розглядати через призму розуміння їх як підготовчого етапу до прийняття і впровадження

Конституції України. Саме на відповідній джерельній базі й побудовано це дослідження.

Кожен з універсалів, прийнятих УЦР відображає перебіг конституційного процесу та також є віддзеркаленням політичної ситуації в парадигмі відносин Української Центральної Ради з Тимчасовим урядом Російської Республіки та РНК РСФРР.

Перший Універсал [5, С.101-105] було прийнято 23 червня 1917 року став відповіддю на зволікання Тимчасового Уряду з оголошенням автономії України в складі Російської Республіки і в загальних рисах містив такі позиції: самостійне оголошення УЦР національно-територіальної автономії України; визначав джерел влади в її межах (український народ); оголошував всенародні українські збори (сейми чи парламент (який, власне, УЦР на цьому етапі української історії і репрезентувала)) органами реалізації українського суверенітету в межах етнічних українських територій; закони, прийняті цими органами визначались єдиними правочинними на українських територіях; народам, що проживають на території України гарантувалась національно-персональна автономія.

Другий Універсал [5, С.164-168], що був прийнятий 16 липня 1917 року, став наступним кроком конституційного процесу, хоча й відображав прагнення УЦР порозумітися з центральним урядом Росії в спробі визначення територіально-автономного статусу українського суверенітету. Відповідно він містив у собі спробу правового регулювання ситуації в умовах компромісу з центральними органами російської влади: УЦР визнавала Всеросійські установчі збори єдиним органом, що мав повноваження до напрацювання проекту майбутнього оновленої російської держави і брала на себе зобов'язання до їх скликання не вчиняти ніяких дій щодо реалізації делегованих їй українським народом повноважень, саме в контексті самостійного утвердження автономії України в складі Російської Республіки. Серед конституційних кроків, закріплених цим універсалом були: початок формування виконавчої влади, створення Генерального Секретаріату (уряду), що на цьому етапі історії мав подвійне підпорядкування – УЦР та ТУ Російської Республіки; залучення до конституційного процесу представників національних меншин, що проживали в межах губерній України, шляхом надання їм певної кількості місць в українських парламентах та уряді; декларування початку роботи над законом про автономний устрій України, який в майбутньому повинен був бути представлений Всеросійським Установчим зборам для затвердження; оголошення про формування системи українських представників при кабінеті військового міністра ТУ РР, Генеральному штабі та Верховному Головнокомандувачі для формування українського війська.

Зміна риторики УЦР та парадигми взаємостосунків з центральною російською владою була пов'язана з більшовицьким переворотом

(07.11.1917 р.) та початком агресії РНК РСФРР проти України (21.12.1917 р.).

20 листопада 1917 року УЦР приймає Третій Універсал [5, С. 398-401], що стає чітким відображенням нової для України реальності. Він містив як важливі для українського державотворення пункти, так і ті, що відображали тогочасну соціальну реальність соціалістичної революції (більшість мандатів в УЦР на той момент мали три соціалістичні партії – УПСР, УПСФ та УСДРП). Серед перших: проголошення Української Народної Республіки (однак УЦР залишала для себе поле маневру в контексті порозуміння з російською небільшовицькою владою: наголошувалось, що УНР не відділяється від Російської Республіки, яка повинна переформатуватись на федеративних началах); до моменту виборів Установчих Зборів України вся влада в УНР належить УЦР (парламент) та Генеральному Секретаріатові (уряд) і, відповідно, урядування ведеться відповідно до прийнятих ними законів та постанов; оголошення про початок мирних переговорів з країнами Четвертного союзу; проведення судової реформи та реформи місцевого самоврядування; впровадження в країні повного спектру демократичних прав і свобод (восьмигодинний робочий день, свобода совісті, слова, друку, зборів та страйків, творення союзів, персональна недоторканність особи і помешкання, автономія для найбільших національних меншин – росіян, поляків та євреїв), амністія для політичних ув'язнених та скасування смертної кари. Другі були репрезентовані скасуванням приватної власності на землю та встановленням державного контролю над промисловим виробництвом.

В світлі погіршення становища на фронті, 22 січня (24 січня) 1918 року УЦР проголосила Четвертий Універсал [6, С. 102-104], який відродив українську державність, перервавши епоху поневолення, що тривала понад 200 років. Основним його положенням є проголошення суверенітету українського народу над українською етнічною територією підросійської України – незалежність УНР. Окрім цього було задекларовано підтвердження положень Третього Універсалу щодо контролю над державотворчими і конституційними процесами в Україні з боку УЦР до моменту обрання Установчих Зборів та зобов'язання негайних кроків щодо виходу з світової війни/початку переговорів з Німеччиною та її союзниками. Також документ містив обґрунтовану критику більшовицької влади Росії та декларував зобов'язання вести нещадну боротьбу з її впливом в Україні. Цей факт до певної міри вступав в дисонанс з загальною декларацією, що була ним озвучена та будувалася довкола прагнення мирного співіснування з усіма сусідами. Також документ містив положення, що свідчать про намагання держави вирішити найбільш актуальне питання для тогочасного українського населення – в нього була

вміщена обіцянка проведення земельної реформи, яка мала бути проведена з врахуванням інтересів селянства.

Заради історичної справедливості варто зазначити, що вже 8 лютого 1918 року УЦР змушена була залишити Київ, куди увійшли радянські війська, фактично поклавши всі сподівання в контексті вирішення долі України на переговорну делегацію у Брест-Литовську, яка провадила мирні перемовини з країнами Четвертного союзу (очолював її прем'єр-міністром УНР Всеволодом Голубович). На момент підписання мирної угоди (09.02.1918) УЦР знаходилась в Житомирі, а на момент долучення союзників до українського контрнаступу проти більшовиків (18.02. – Німеччина, 25.02. – Австро-Угорщина) – взагалі в м. Сарни, майже не контролюючи українські території.

Попри обмежені можливості та значну електоральну зневіру, УЦР продовжувала напрацьовувати правові рішення, що лягали в основу конституційного процесу. Успіхи на фронті забезпечили УЦР повернення до Києва (09.03.1918 р.) та поновлення контролю над територією УНР (03.04.1918 р.). Центральна Рада врешті отримала можливість спокійно працювати над розробкою основного закону держави.

Конституційний проект [6, С. 5-11] було напрацьовано ще 23 грудня 1917 року і він в значній мірі відрізнявся від остаточного варіанту. Передуючи Четвертому Універсалу, він в 3 розділі (Відносини Української Республіки до федеративних органів) делегував значну частину повноважень парламенту і уряду Російської Республіки. Виклики часу і значні зміни в житті як України, так і Росії змусили керівництво і членів УЦР допрацьовувати і, в значній мірі, переробляти проект на етапі підготовки до прийняття.

Сам конституційний закон УЦР прийняла на засіданні Малої Ради в останній день свого існування, 29 квітня 1918 року [6, С.330-335]. Він отримав офіційну назву «Статут про державний устрій, права і вольності Української Народної Республіки» та містив в собі 8 розділів (Загальні постанови, Права Громадян України, Органи влади УНР, Всенародні Збори УНР, Суд УНР, Національні союзи та Про часове припинення громадських свобод) та 83 статті.

Україна проголошувалась незалежною, самостійною суверенною державою, вся повноти влади в якій належить громадянам УНР і реалізовується через Всенародні збори. Україна визначалась унітарною державою, зміна території, чи взаємостосунків між її адміністративними суб'єктами була можлива лише 2/3 конституційного складу Всенародних зборів. При цьому держава декларувала принцип широкої децентралізації, надаючи громадам широке самоврядування, а націям – на національно-персональну автономію.

Встановлювалось єдине громадянство, при цьому громадяни УНР отримували найширший спектр громадянських прав і свобод (фактично

ідентичний сучасному стану), утверджувалась гендерна рівність, правомочність наставала з 20 років.

Впроваджувався класичний демократичний принцип стримувань і противаг, репрезентований поділом влади на три гілки: законодавчу (Всенародні збори), виконавчу (Рада народних міністрів) та судову (Генеральний суд). Безпосередня влада на місцях концентрувалась в руках місцевих виборних рад і управ, уряд лише координує і контролює їх діяльність.

Права національних меншин забезпечувались широко і були вміщені в 8 розділі, який дублював Закон про національно-персональну автономію [7, С. 99-101].

Дуже цікавим в контексті сучасності був останній, 9 розділ Основного закону УНР, який було присвячено питанню можливості тимчасового припинення прав і свобод громадян. Визначаючи підстави (загроза існуванню держави: як зовнішня так і внутрішня), суб'єкти державної влади, які мають право подібні обмеження запроваджувати (Всенародні збори, а в часи коли вони не обрані чи не функціонують – Рада народних міністрів) та термін (3 місяці, в разі потреби продовження терміну – це вже могли зробити виключно Всенародні збори) Конституція не визначала права та свободи, які могли бути обмежені, а також ступінь цього обмеження, перекладаючи це визначення на спеціальний закон, який мав бути розроблений і схвалений Всенародними зборами. Але перебіг історичних подій не дав можливості УЦР ні провести вибори до цих зборів, ні, відповідно реалізувати його творення чи функціонування Конституції.

Відмітимо, що попри творення правової можливості УЦР так ніколи і не встигла обмежити населення УНР в правах і свободах, причому не робилося це і в епоху до існування Конституції. В цьому контексті відмінність з сучасним станом речей разюча. Хоча, якби Українській Центральній Раді вдалося втілити свій проект УНР, цілком можливо що влада вдалася б до реалізації цього сегменту власних прав, для забезпечення державності від загроз.

Як бачимо, конституційні пошуки УЦР, засади побудови влади в УНР та перелік прав і свобод її громадян в порівнянні з сучасністю цілком дає можливість робити висновок про тяглість конституційного процесу в парадигмі спадкоємності УНР – Україна.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 10.11.2024).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 22 лютого 2022 р. № 64/22. Дата оновлення: 28.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 10.11.2024).

3. Reservations and Declarations for Treaty No.005 - Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 005). URL: <https://www.coe.int/en/web/Conventions/full-list/?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=10&codePays=U> (дата звернення: 10.11.2024).

4. Магновський І. Й. Теоретико-правові аспекти осмислення розвитку конституційного процесу в Україні: реалії сучасності // Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка. Кропивницький, 2023. № 3 (103). С.13-23.

5. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2-х томах / редкол.: Толочко П. П. та ін. Київ : Наукова думка, 1996. Т.1. 600 с.

6. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2-х томах / редкол.: Смолій В. А. та ін. Київ : Наукова думка, 1997. Т.2. 424 с.

Вергелес К.М.,

проректор ЗВО

з науково-педагогічної та виховної роботи,

доктор філософських наук, професор,

професор ЗВО кафедри філософії та суспільних наук,

академік НАН ВО України

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

м. Вінниця, Україна.

Куліш П.Л.,

к.філос.н., доцент,

доцент ЗВО,

в.о. завідувача кафедри філософії та суспільних наук

Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

м. Вінниця, Україна.

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: ВІД НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ДО НАВІГАЦІЙНОЇ МАПИ

Активний розвій та новизна проблем сучасних, так званих, пострепрезентаційних підходів й результатів досліджень науки і техніки, що супроводжується значним спротивом, який зримо проявляється у «наукових війнах» між вченими і дослідниками науки, так чи інакше, призводить до суттєвих змін не тільки змісту поширених уявлень щодо будови світу, а й теоретичної форми таких уявлень, наприклад, «наукової картини світу» чи «мапи». У гетерогенному полі, яке розгортається перед